

PRISEGA RIBJEGA TATU IZ L. 1675

To je doslej še neobjavljeni fotoposnetek rokopisa iz Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Nemški zapisnik o tatvini rib in slovensko besedilo prisege ribjega tatu sta iz uradne knjige fevdalnega gospodstva v Polhovem Gradcu blizu Ljubljane. Opozorjeno je na nekatere značilnosti takratnih slovenskih upravnopravnih besedil in podobnosti z znanimi slovenskimi prisežnimi obrazci mesta Ljubljana iz približno istega obdobja.

This is a still unpublished photocopy of a manuscript from the National and University Library in Ljubljana. A German record of a fish theft and the Slovene text of a fish thief's oath are from the official record book of the feudal dominion from Polhov Gradec near Ljubljana. The article points out some characteristics of the administrative-legal texts from that period and the similarities to the well-known Slovene oath formulas from the city of Ljubljana of approximately the same period.

1 V rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani so shranjeni štirje fotokopirani listi (signatura 27/58),¹ dar Državnega arhiva Slovenije (16. 4. 1957), na hrbtni strani prvega od listov je pripis DAS, Polhograjski arhiv, Verbreitungs Protokoll 1673–1678, Thom II, str. 137–139. Rokopis je od dveh piscev. Tri četrtine prvega lista (Verzichtbrief) in prav toliko četrtega je pisala ena roka, in kot se vidi, razen ene podrobnosti za naš prikaz nista pomembni. Spodnja četrtina prvega, celoten drugi in dobra polovica tretjega lista pa je z drugo roko pisan zapisnik, katerega sestavina je slovensko besedilo, ki se začne na drugi polovici tretjega in končuje s štirimi vrsticami na četrtem listu. Nemški rokopis je t. i. kurrentschrift.

Samo dejstvo, da so listi prišli v NUK prek DAS-a iz polhograjskega arhiva, bi bilo seveda premalo za zanesljivo krajevno določitev rokopisa in vse ostalo, potrebno za predstavitev slovenskega besedila. Krajevni izvor besedila je razviden iz Zap. I, II, in III. V Zap. I d je zapisano *Jurij Pollonz sonsten Zepez genandt. fischer der Hschaft Pillichgraz*, v Zap. III f stoji *Lorenz Brun pfleger der Hschaft Pillichgraz*, v vrsti g pa *Pillichgraz den 8. Marty 1675*.²

¹ Tukaj sem jih zaznamoval z rimskimi črkami od I do IV, v knjigi, od koder so bili očitno izrgani, pa imajo strani 136, 137, 138, 139. Slovensko besedilo na listih III in IV sem na levi strani zaznamoval s števki od 1 do 12. Vrstice v nemškem besedilu, na katere opozarjam, so zaznamovane s črkami a, b, c itd. Slovensko besedilo je v tem prikazu zaznamovano s kratico PRT, besedilo nemškega zapisnika o dogodku pa z okrajšavo Zap. I–IV.

² Pisava kurrentschrift je imela v 16. st. že izrazite osebne rokopisne poteze, tukajšna pa je še posebej površna in težko čitljiva. Pri branju krajevnega imena so bila težave. Poznavalec stare nemške pisave g. Wilhelm Eisenbeiss iz Regensburga je omahoval, dr. Božo Otorepec iz Ljubljane pa potrdil, da se to bere kot ime Pillichgraz. Obema se zahvaljujem za prijazno pomoč. Besedilo na listu I ne spada v okvir našega prikaza, zato mu sprva nisem posvečal pozornosti, saj naslov *Verzichtbrief* napoveduje odpovedno listino med bratoma Matijo in Georgom Drobntina. Vendar je natančen podatek o krajevnom imenu ravno v tem besedilu. V vrstici a je zapisano *nach Herrschaft Billichgrätz gehöriger*, v vrstici b je imenovan *Marc Anthoni Krumpf von Baumgarten auf Billichgrätz* (najbrž njegova pisava, »*eigene fertigung*«), v vrstici c pa še enkrat *Herrschaft Billichgrätz von 19. febr. ad. 1675*. To se ujema s Smoletovo (1982 : 374), ki navaja, da je bil od 24. aprila 1658 lastnik gospodstva Mark Anton

2 Kolikor je mogoče razbrati iz mestoma nerazločnega in zaradi črnilnih madežev sploh nečitljivega rokopisa, so bile okoliščine, zaradi katerih je nastal zapisnik s slovenskim besedilom, v kratkem naslednje.

Jurij Polanc, po domače Cepec, zaposlen kot ribič in služabnik na gospostvu Billichgrätz v Polhovem Gradcu, je 4. marca 1675 v enem od potokov gospostva³ ujete postrvi »odtutil« (zuendtfremden), njegova žena pa jih je, ne vedoč, da so pridobljene nezakonito, v Ljubljani prodala. Ko je prišla tatvina na dan, so Jurija sicer trdo prijeli, saj je bil zapriseženi ribič (dass er wider den Beruff eines treuen Fischers und diener), vendar so zadevo rešili brez sodišča, kot hišni prekršek. Polančev bratranec Matija Vezjak, sam »nevešč branja in pisanja«, je v navzočnosti priče Lorenza Bruna, oskrbnika v gospostvu Billichgrätz, 8. marca podal slovesno izjavo, v kateri z vsem svojim imetjem (premičninami in nepremičninami) jamči, da bo lastniku gospostva pl. Krumplu povrnil vso škodo, ki bi jo Jurij povzročil s ponovno tatvino rib. Jurij pa je besedilo svoje prisege najbrž ponavljal za zapisničarjem ali pa je besede poslušal ob narekovanju in zapisovanju. Podpisa ni.

3 Iz teorije govornih dejanj je znano, da so performativi (izvajalniki) izjave, s katerimi izvršimo določeno dejanje. Povedano preprosto, ko rečem »Prisegam«, je dejanje prisege izvršeno. Tu ne sme motiti, da je dejanje prisege lahko opravljeno tudi molče, npr. samo z dvigom desnice. Jezik je tu vključen v nameri za izvršitev dejanja, ta pa vsebuje razumevanje vsebine prisege. V družbeni konvenciji je, da je dejanje prisege uspešno ne le s samim izrekanjem (lokucijo), ampak je dejanje uspešno (prisega zavezuje), če so zagotovljene določene duševne dispozicije pri prisežniku. To velja ne samo za prisego (zaobljubo, kletev ipd.), prvotno najbrž v območju religije, ampak tudi takrat, ko se ta prenese v družbene konvencije in se priseže pred osebo, katere interes je, da se prisežnik zaveda obveznosti, izhajajoče iz prisege. Vsebina, ki prisežnika obvezuje, pa naj jo je izrekel, potrdil s kretnjo ali na vprašanje »Ali prisegaš, da...?« odgovoril pritrdilno, torej mora biti razumljena.

Z vidika zgodovinskega razvoja slovenščine to pomeni, da so bile prisege tisti del jezikovne prakse, kjer je slovenščina v zgodnjih razvojnih obdobjih stopala v javno življenje. V interesu nemških fevdalcev je bilo, da so Slovenci kot podložniki ali državni uradniki prisegali v maternem jeziku. Pisana besedila slovenskih priseg so služila kot prisežni obrazci skoraj celotno 17. in del 18. st. Tista iz prve polovice 17. st. dobro kažejo znake knjižnega zastoja, najbolj seveda glede pravopisa, ki nasproti protestantskemu izročilu izkazuje znatno nazadovanje, v znanih prisežnih obrazcih mesta Ljubljana in tudi v PRT pravzaprav odsotnost vseh že uveljavljenih pravopisnih pravil. To je razumljivo. Prisege spadajo na upravnopravno področje, to

Krumpl pl. Baumgarten, od. l. 1684 baron Billichgrätz. Ta lastnik je omenjen tudi v Zap. II e: **wolernanten H. Krumpl dieses meines Versprechen desto sicherer sein möge**. S tem je dogodek s slovenskim besedilom vred zanesljivo postavljen v gospostvo Billichgrätz v Polhovem Gradcu.

³ Omenjeni so »potoki gospostva«, kateri natanko, pa se na da razbrati. V poštev pride Mala voda kot pritok Gradaščice, ker pa je h gospostvu spadalo tudi posestvo Lesno brdo, še Horjulščica. – Izrecna omemba »ribe in postrvi« (fisch und forellen) se najbrž nanaša na klene in postrvi; slednje so imele na ljubljanskem trgu občutno višjo ceno.

pa vključuje ustrezno izobrazbo in uradništvo z znanjem jezika. Uradništvo pa je bilo pretežno nemško in samo visoko humanistično izobraženi Nemci tedanjega časa (npr. Megiser) so bili sposobni praktično upoštevati slovensko knjižno izročilo. To okoliščino potrjuje pisava v PRT, kakor tudi ostala kar številna besedila t. i. prisežnih obrazcev kranjskega in ljubljanskega mesta.

Ljubljanske obrazce je objavil Vatroslav Oblak v Letopisu Matice Slovenske za l. 1887.⁴ Razen ugotovitve o popolni zmedi v pravopisu teh besedil je Oblakov pristop raznočasijski. Zanima ga, kako dolgo so se glede na starocerkvenoslovanske ohranile posamezne oblike, in ker se ta besedila ne odlikujejo po arhaizmi, zanj nimajo posebnega pomena.⁵ Po Oblakovih merilih tudi polhograjsko besedilo PRT ni nobeno izjemno odkritje, primerjava s TSR pa le navrže nekaj uporabnih sklepov:

– Med ljubljanskimi prisežnimi obrazci so prvi iz leta 1726, drugi so nekaj poznejši in so kot obrazci služili skoraj celo stoletje. To kažejo imena vsakokratnega cesarja, omenjenega v nastopnem delu besedila: prečrtan je npr. Ferdinand III in pripisan njegov naslednik Leopold I. Proti koncu 17. st. so sicer samo mestoma spreminjani obrazci ohranjali zelo konservativno podobo jezika glede na dobo nastanka, tj. dvajsetih let 17. st., tako da za primerjavo s stanjem jezika ob koncu 17. st. ne dajejo zanesljivih podatkov.

V PRT je omenjen »priseženi hlapec«, kar kaže na to, da so po ljubljanskih (ali kranjskih) obrazcih prirejali podobne (npr. za ribiče) tudi v deželnih gospodstvih, le da v posameznih besedilih niso omenjali cesarjevega, ampak kvečjemu fevdalčevega ime. Ker se da PRT časovno natančno določiti in ker se vidi, da je nastanek besedila povzročil *določen dogodek* (tj. tatvina, ne pa npr. nastop službe), za naše besedilo ni mogoče predpostaviti posebnega slovenskega obrazca, ampak je bilo po kakšnem splošnejšem nemškem obrazcu improvizirano ob enkratni okoliščini. Potemtakem bi mogli pričakovati, da vsebuje podatke o stanju v jeziku l. 1675, in nekatere podrobnosti bi bile glede tega prvovrstnega pomena, ko bi bil materni jezik tvorca slovenščina.

Medtem ko za ljubljanske prisežne obrazce Oblak dopušča slovenskega pisca (a je o tem mogoče utemeljeno dvomiti), pa PRT ne dopušča nobenega dvoma o tem, da je bil pisec nemško govoreči uslužbenec in je slovenščino kvečjemu slabo razumel, pri »obravnavi« v graščini (kjer so bili navzoči ribič Jurij, njegov bratranec Matija in kot priča oskrbnik Lorenz Brun) pa je zapisoval iz nemščine sproti preva-

⁴ Pod naslovom **Trije slovenski rokopisi iz prve polovice 17. stoletja**. V nadaljnjem besedilu TSR.

⁵ Za zgodovino slovenskega knjižnega jezika pa ta besedila le niso brez veljave. Predstavljajo širjenje govornih položajev z izrazitim prevladovanjem upravnopravne vrste besedil in podzvrsti med razvijajočimi se funkcijskimi zvrstmi. Kažejo, kako je potrebo po strokovnem izrazju zapolnjevala nemščina, npr. z barbarizmi tipa **irunga**, **vachtar**, **richtar**, **rat**, **purgermeister**, **shirmati**, **vunkai klizanie tiga ognia** 'obveščanje o požaru' itd. To vstopanje germanizmov v zahtevnejšo intelektualno sfero je držalo skoraj celo stoletje in proti njemu so bila v sredini 19. st. obrnjena prva resna jezikovnokulturna prizadevanja. Ta besedila izkazujejo zahtevnejša, tudi nova, medstavčna razmerja, tako priredja kot podredja, umikanje vezalnih priredij z veznikom **ino**, namesto njega pa nastopanje brezvezij in vezalno-stopnjevalnega **tako** – **kakor** ipd. Vse to bo treba še natančno pregledati, saj drugih strokovnih besedil iz tega obdobja manjka.

9
10
11
12

čim bolj me vse bole deržalo. Koper meni budi
pomurje, hinja moja vna vse svetuje. Ja meni
poslani son, feeder le bole moja in boga jerna dufje
do tega telestu lozila omeu

Prepisano neprečrkovano besedilo prisege z listov III in IV je tako:

1 Jeft Juri Pollonz alle Zepez persheshem per tem iemeni
 2 Gospodi bogo, diuize Marie ienu vsem suetnikom, de
 3 iest pošegomou nezem vez obeno tatuino per teh ribah
 4 spogati alle dopernaſchet. ſemez moigo gnadliuego
 5 Goſpodo ſueſtu, bromnu, ienu poſhtenu te ſlesbe tego
 6 ribeſtuo ſchlusiti, koker ſe ſraima enemo ſueſtemo ienu
 7 perſcheshenemo Glabzo. te ribi nikolo vez dergam date alle paſtiti, ampak tiſte vſelei
 8 moimo gnadloumo Goſpudo alle nech nameſtnico ſcaſate.
 9 ieno toku pre vſe ſcode derſhate. koker meni buch
 10 pomogoi, diuiza Maria ieno vſe ſuetnike na mui
 11 poſledne don, keder ſe bode moia bogo greſhna duſiza
 12 od tega teleſa lozhilla omen.

4 Težava je v tem, da površen latinični rokopis moti ravno pri besedah, kjer bi o posameznih oblikah naredili trdnejši sklep. Tako je npr. namesto pričakovanega a-ja skoraj v vseh besedah črka bolj podobna o-ju,⁶ vendar zapisi *Pollonz 1, moigo gnadliuego 4, tego ribeſhtuo 6, don 11, omen 12* ipd. ne dopuščajo nobene možnosti za sklepanje, da bi bili slišani (ali nemara govorjeni) kako drugače kot z **a**, zato jih brez skrbi beremo kot *Pollanz, moiga gnadliuega, tega ribeſhtua, dan, amen* itd. Zato pa razločno zapisani **o** v dajalniku množine *vsem suetnikom* 2 dopušča dvom o tem, ali gre za prvotno obliko *-om* ali pa smemo brati zgodnji izgovor *-am*, kot piše v TSR, vendar tistih, ki spadajo že v začetek 18. st. (gl. Oblak 1887:273). Enaka težava je v *bogo* v zvezi *per iemeni Gospodi bogo 2*: če to razumemo kot atrakcijo (pritegnitev), potem moramo *iemeni Gospodi bogo* brati kot *Gospoda boga*, če pa gre za kontaminacijo med prisegati pri imenu + R in med prisegati + D (komu), potem *Gospodi bogo* beremo kot *Gospodu bogu*.

V zapisu *pomogoi* 10 beremo prvi nenaglašeni **o** z gotovostjo kot **o**, naglašeni **o** v *pomogoi* ne dopušča nobene druge možnosti kot branje **a**, prav tako pa **o** v zadnjem zlogu kot *-ai* (izgovora *-ei* tudi neslovenski pisec ne bi zapisal z *-oi*). Tudi *-ou* v *pošegomou* 6 moramo brati le kot *-au* (skupaj z odrazom l-ja).

Če sprejmemo verjetnejše branje *bogá* za *bogo* 4 in sploh površno oblikovane o-je v navedenih zgledih beremo kot a-je (razen zapisa *bromnu*, ki ne more kazati na o-jevski izgovor), potem z o-ji zapisane dajalniške zveze *enemo ſueſtemo Glabzo 6–7, moimo gnadloumo Goſpudo alle nech nameſtnico* 8 moramo brati kot **o**. Tak gorenjski izgovor kažejo tudi nekateri zapisi v TSR (prim. Oblak 1887:273). Zapisani **o** v *koker* 6, 9 smemo brati kot **o**, tj. dolenski in takrat tudi že gorenjski izgovor (pri Trubarju samo pisava *koker* s polglasniškim izgovorom e-ja; Megiser v Dict. in ThP tudi *kakor, kakar*; slednje šteje za koroško). Naglašeni ali nenaglašeni

⁶ Pisec je moral za slovensko besedilo »preklopiti« iz pisave kurrentschrift v latinični črkopis. Znak **o**, ki je enak v obeh črkopisih, mu pri tem ni delal težav, **a** pa je v kurrentschritu drugačen, tako da je latinični **a** praviloma izpeljal kot **o**.

etimološki **o** je pisec v PRT zapisal tudi z dolenjskim **u**: *suestu, bromnu, postenu* 5, a tudi to v tistem času ni mogel biti samo dolenjski izgovor. Na gorenjski odraz pa kaže zapis **-e-** v *suestu* (za dolgi naglašeni **jat**).

Kot se vidi, v tem zapisu ne gre samo za površnosti latiničnega črkopisa in neurejenost v slovenskem pravopisu, ampak tudi za izražene narečne neenakosti (razložljive z vmesno lego polhograjskega prostora), zlasti različne odraze samoglasniškega upada in odraze za nenaglašeni in naglašeni etimološki **o**, npr. *schlusiti* : *date* : *dopernafchet*; *ienu* : *ieno* ; *moiga* : *gnadliuego, enemo, suestemo* ; *Gospudo* : *Gospodo* ; *mui* : *moiga*.

Raba zaimka *ta* v vlogi določnega člena je pričakovano dosledno izpeljana (*tiste* 7 ni v vlogi določnega člena, ampak je kot kazalni zaimek v vlogi zaimenskega naveznika; danes *te*), ne preseneča tudi *bogo* 11 za *uboga* in *obeno* (oblika *nobeden* po Škrabcu sto let pozneje).⁷

Tu bo opozorjeno še na nekatere zanimivejše oblike, kot nastopajo tekoče po vrsticah:

1 *Zepez*: črka **z** se tukaj piše za izgovor **c** v besedah *Pollonz* 1, *Zepez* 1, *Glabzo* 7, *diuiza* 10, 11, za **č** pa v *nezem* 3, *vez* 3, 7, *semez* 4, za **č** je samo enkrat zapisano **zh** v *lozhilla* 12. Polancu bi se zato po domače lahko reklo tudi Čepič.

1 *persheshem*: nam. *peršeshem* (kot ima Megiser, pri *dejero* v Dict. tudi še nereducirano *prifeshi*). Tudi *schlusiti* 6, pri. Megiserju dvakrat *shlufhba* in *shlufhiti*. Izgovor š nam. *s peršežem* je fonetični pojav in znan tudi od druge. V pesmici iz Kalobskega rokopisa (Kalobje na Kozjanskem) 1640–1651 je *shlufbo*, pogovorno je *šlužba* ponekod slišati še danes. Pisec zvenečnosti v *persheshem*, *slesbe* 5, *schlusiti* 6, *derfhate* 9 ni znal zapisati. Oblak (1887:264) navaja, da je v TSR za **ž** sedem različnih zapisov: *s*, *f*, *fs*, *sh*, *fch*, *fsh* in *sch*. V PRT so za **ž** znaki *s*, *sh*, *fh*.

1 *iemeni*, *ienu* 2, 5, 6, 9, *ieno* 10: Oblak (1887: 269) take oblike (v nenaglašeni prvih zlogih) pojasnjuje kot vzporedni pojav z upadom nenaglašene *i*-ja in ohranitvijo zloga, narečna določitev pa ga ne zanima. Kot je znano, ni gorenjski, govorec (narekovelec piščemu) je to izgovarjal, kot so takrat govorili v dolenjsko-notranjski narečni skupini.

3 *posegomou* : = *posihmal*. To je eden izmed (vsaj) treh zapisov, ki jasno kaže, da je besedilo zapisoval Nemec, ki slovenščine ni dobro razumel, ko je (po nareku) zapisal slišano *posehmau* (seveda s polglasniškim *e*-jem in *u*-jevskim odrazom za *l*). Pisec TSR (po Oblakovem mnenju Slovenec) je enkrat zapisal *Potehmal* (282) in *posehmal* (284).

4 *spogati*, *schlusiti* 6, *pastiti* 7; *date* 7, *scaſate* 8, *derfhate* 9; *dopernashet* 4:

Pri nedoločnikih (tudi pri pridevniku *posledne* 11 z nakazanim polglasniškim izgovorom) je občutna neenakost med nereduciranimi in še ne dokončno reduciranimi *i*-ji s polglasniškim izgovorom (takrat predvsem gorenjskim). Glede tega je

⁷ Gl. Škrabec 1917: 113–115 in 140–145. Oblak (1887: 271) piše, je prvi zapis *nobeden* našel l. 1729. Stara oblika *obeden* se je pisala še do konca 18. st., npr. Linhart 1792.

podobno stanje v TRS, vendar Oblaka (1887: 268–269) bolj kot narečna določenost zanima časovna, tj. prva polovica 17. st., torej nekaj prej, kot je mislil Škrabec.

4 *Spogati*: Tu v pomenu 'dovoliti si'. Danes v pogovornem jeziku še živo v pom. 'privoščiti si', prim. SSKJ)

4 *dopernaſchet*: Pri Megiserju samo dovršna oblika *dopernesti*, med ustreznici iz Bohoričevega registra k nem. *leisten* bi ustrezala *dokonzhati*, *sverſhiti*, vendar Megiser nima svojilnega *sich*; lat. *exsequi*. Poznejši slovarji tudi nedovršnik, npr. Kek (1834) *dopernaſhati* – *thun, begehen*; slednji bi sobesedilno najbrž ustrezal, pri Janežiču (1867): *eine Sünde begehen* – *grešiti, pregrešiti se*. SSKJ ima za zastareli pomen *doprinaſhati* – *delati, početi*.

4 *femez*: Glede na druge razločne zapise t-jev, je tukaj treba brati *f*. Pri Trubarju dosledno *temuzh*; pri Megiserju (ThP) *tamazh, tamuzh, temuzh*. Nasproti temu *ampak* 7, pri Megiserju Sclav. *ampak*, Carinth. (= koroško) *ampack*; *temveč* in *ampak* sta v našem besedilu obakrat rabljena kot protivna (zamenjavna) priredna, torej z zanikanjem v prvem delu priredja; pri Trubarju *ampak* tudi kot stopnjevalni priredni *ne le* – *ampak*. V besedilih TSR se na mestu prirednega *temveč* pojavlja tudi *samuzh/semuzh*; *samuzh* pogost pri Trubarju v pom. *samo/edino*, pri Megiserju s sklicevanjem na Bohoriča v pom. lat. *nisi*. Protivnost je vseeno nekoliko zabrisana, včasih pa se pomen protivnega *temveč* razume kot *temveč samo/edino*: »... *nozhem obeni uiſhi alli stalti samolzhati, semuzh prau, inu po riſnize pouedati ...*« (Oblak 1887: 285).

6 *faima*: Pomen je mogoče razumeti samo z Megiserjem (ThP), pri katerem je *ſe raimati* in *ſe glihati* pri lat. *congruo*, med nemškimi ustreznici pa za naše besedilo prideta v poſtev Megiserjeva *sich schicken, reymen*. V današnji gorenjščini *urajmati se* v pom. 'naključiti se, primeriti se'. V TRS je na mestu tega glagola v frazeologemu samo *ſpodobiti se*.

5 *Glabzo*: Tako kot zapis *poſegomou* tudi ta kaže na nemško govorečega pisca, ki je nezveneči mehkonebni pripornik *h* v izglasju zapisal *teh ribah* (glede na nem. *ich, Bach*), pred zvočnikoma *m, l* pa z zvenečim *g*.

8 *nameſtnico*: Pri Megiserju (ThP) nastopa *nameſnik* pri lat. *vicarius*, nem. *Statthalter* in lat. *haeres*, ob slednji pa tudi *erbizh, erb, deidizh*. Ta beseda iz upravnoadministrativnega sveta je tu pristavljena zaradi pravne jasnosti. Treba je pač upoštevati, da bi nepismeni ribič, seznanjen z besedilom prisege, mogel navedbo s samo »mojemu gospodu« to razumeti dobesedno in »svojega gnadlivega gospoda« nadlegovati z izročitvijo vsake ribe. Tukaj gotovo bolj v pomenu *Statthalter* kot pa *Erb*.

9 *pre vſe ſcode derſhate*: *pre* = *pres*; Megiser v Dict. in ThP samo *pres*, npr. *pres ſob*, kot so pisali protestantski pisci, tudi Znojilšek v Lutrovem katekizmu 1595. Ta zveza sicer spominja na nem. frazeologem *sich an etwas ſchadlos halten*, slov. nekako *odškodovati (se)*, vendar ta pomen ne gre neprisiljeno v pravni smisel prisege. Zato se zdi primerneje prosto razvezati v »*ne narediti nobene ſkode*«.

5 Besedilo PRT se z besedili v TSR ujema v izraziti tridelni členitvi, tj. na ravni vzorca. – Besedilni nastop zajema navedbo prisežnika (Jaz, NN), sledi omemba božjih priči (Boga, Device Marije in svetnikov), nadalje naslovnika prisege (v mestnih prisegah so to poleg vsakokratnega vladarja predstavniki mestnih oblasti), nato osrednji del s kar se da izčrpnim opisom dejanj/dejavnosti kot predmeta prisege, zaključni del pa obvezno zaklinjanje na Boga itd., ki naj prisežniku pomaga varovati se pred prelomitvijo prisege. Poleg dvodelne skladienske strukture osrednjega dela je podobno tudi besedje besedilnega nastopa:

PRT: prisežem pri imenu Boga, device Marije in vseh svetnikov

TRS: prisežem Bogu očetu nebeškemu.

– Dejanje/dejavnost, glede katerega se prisežnik s prisego zavezuje, je najprej izraženo z negativnim nasprotjem, temu pa sledi pozitivni opis dejanja. Na skladienski ravni je to izraženo v protivnem priredju ali protivnoprirednih zvezah, tako da prvi del priredja zajema prepovedano, drugi pa zaukazano, vsebina izvajalnika (performativa), tj. dejanje/dejavnost v objektivni resničnosti pa sta ista (ne bom kradel, ampak bom pošten). Tu ne gre za slovesno tautologijo, ampak za zakonsko izčrpnost, saj naštevanje prepovedanega natančneje določa zaukazano. V PRT sta takšna vzorca (posodobljeno):

– ne bom zagrešil nobene tatvine, ampak bom služil pošteno

– rib ne bom nikoli dal drugam, ampak vselej svojemu gospodu.

TRS: da drva ne bodo peljana nikamor drugam, ampak edino v mesto (283).

– V tem osrednjem delu je podobna tudi frazeologemska določitev priseženega dejanja, tj. »delati, kot se spodobi«:

PRT: pošteno služiti, kakor se zrajma zvestemu hlapcu

TRS: kakor se zvestemu služabniku spodobi storiti (284).

– Izrazito se ujemajo zaključki s sklicevanjem na božjo pomoč:

PRT: kakor mi Bog pomagaj, na moj poslednji dan

TRS: kakor mi Gospod Bog in vsi njegovi svetniki na moj poslednji dan in uro pomagaj (284).

6 Prečrkovano in v sodobno knjižno slovenščino prosto prestavljeno besedilo prisege ribjega tatu je takole:

Jaz, Jurij Polanc, po domače Cepec (Čepič?), prisegam pri imenu gospoda Boga, Device Marije in vseh svetnikov, da poslej ne bom zagrešil nobene ribje tatvine, ampak bom ribiško službo za svojega spoštovanega gospoda opravljal zvesto, prizadevno in pošteno, kot se spodobi zvestemu in zapriseženemu hlapcu. Rib ne bom nikoli več oddal drugam, ampak jih bom vselej izročil svojemu spoštovanemu gospodu ali njegovemu namestniku in ne bom naredil nobene škode. Tako mi pomagaj Bog, Devica Marija in vsi svetniki na moj poslednji dan, ko se bo moja uboga grešna duša ločila od telesa. Amen.

LITERATURA

- JANEŽIČ, A., 1867: *Deutsch-slovnisches Taschen-Wörterbuch für Schule und Haus*. Klagenfurt.
- KEK, J., 1834: *Mali besednjak slovenskiga in nemškiga jezika*. Ljubljana.
- LÄGREID, A., 1967: *Hieronimus Megiser, Slovenisch-deutsch-lateinisch Wörterbuch. Neugestaltung und Faksimile der ersten Ausgabe aus dem Jahre 1592*. Wiesbaden.
- OBLAK, V., 1887: *Trije slovenski rokopisi iz prve polovice XVII. stoletja*. Letopis Matice Slovenske. Ljubljana. 259–315.
- SMOLE, M., 1982: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: DZS.
- STABEJ, J., 1977: *Hieronimus Megiser, Thesaurus Polyglottus*. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za Slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil J. S. Ljubljana.
- ŠKRABEC, p. S., 1917: *Jezikoslovni spisi*. I. zvezek, 2. snopič. Ljubljana: Leonova družba.

SUMMARY

The unpublished text of a Slovene oath by its form and content fits together with previously known urban oath formulas that were in use almost throughout the entire 17th century. The text is particularly interesting because it was instigated by a particular event, i.e., a fish theft, and not by, for instance, the projected commencement of a job. The time and place of the text's origin can be determined precisely (Polhov Gradec near Ljubljana, March 8, 1675). The Slovene text was composed spontaneously during the hearing, having a similar German text as a prototype. The recorder was a German-speaking clerk, therefore he could not follow century-old Slovene literary tradition; this fact is reflected mainly in non-uniform orthography, particularly in spelling of sibilants and shibilants, as well as in switching from German script («Kurrentschrift») to Latin script. Since the recorder did not speak Slovene (and understood it poorly), he wrote down dictated text, translated on the spot from German by a speaker who had – probably because of the intermediate position of the Polhov Gradec area – Upper Carniolan as well as the Lower (Inner) Carniolan dialectal features. The text also contains German loan words («barbarisms») typical for that period (*špogati*, *zrajmati*).